

Bijlagen

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

1

**Meesterstuk voor de opleiding Master Special Educational Needs,
Intern Begeleider.**

Student: Jolyne Beaumont

Student nummer: 2135485

Begeleider: Klaas-Jan Kuper

Mei 2010

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Bijlage 1: Groslijst onderwijsbehoefte 1-zorgroute.....	3
Bijlage 2: Algemene en specifieke strategieën.	5
Bijlage 3: Voorbeeld vragenlijst.	8
Bijlage 4: Voorbeeld observatielijst klassenbezoek.	15
Bijlage 5: Uitwerking vragenlijst en klassenbezoek, aparte bijlage.	21
Bijlage 6a: Voorbeeld interview na klassenbezoek.	22
Bijlage 6b: Uitwerking van de 9 afgenomen interviews.....	26
Bijlage 7: Uitwerking van de te ontwikkelen vaardigheden door de individuele leerkracht.....	45
Bijlage 8: Uitwerking ontwikkelpunten op teamniveau door individuele leerkracht. ..	48
Bijlage 9: logboek.	52

Bijlage 1: Groslijst onderwijsbehoefte 1-zorgroute¹

Een onderwijsbehoefte bestaat uit 2 delen:

1. Welk doel streef je met een leerling na?
2. Wat heeft de leerling (extra) nodig om dit doel te halen?

Deze groslijst bevat een aantal aandachtspunten voor het bepalen wat een leerling nodig heeft om een bepaald doel te bereiken.

1. Instructie:

- Visuele ondersteuning (bijvoorbeeld: plaatjes, pictogrammen)
- Auditieve ondersteuning (bijvoorbeeld: voorlezen opdracht, luisteren naar verhaal).
- Materiële ondersteuning (bijvoorbeeld: kralenketting, rekenrek, blokjes, speciale pen).
- Verkorte instructie (alleen bespreking opdrachten, korte aanduiding van oplossingsstrategie).
- Verlengde instructie (herhaling na basisinstructie, helpen bij keuze juiste oplossingsstrategie, extra ophalen van voorkennis, uitvragen van zojuist gegeven instructie, directe instructie, preteaching, reteaching).
- Gedragsinstructie ten aanzien van resultaten van de verwerking.

2. Leertijd:

- Extra leertijd (meer leertijd beschikbaar stellen om vaardigheid te verwerven).
- Minder leertijd (minder leertijd bieden en tijd vrijmaken voor verdieping en uitdagende leerstof/werkvormen).

3

3. Extra of andere leerstof:

- Leerstof ter herhaling, verdieping, verrijking.
- Remediërende leerstof.
- Ondersteunende materialen en programma's.
- Opdrachten die de leerling uitdagen en activeren.
- Opdrachten die overzichtelijk zijn.

4. Procesgerichte feedback:

- Vergroten van competentiegevoelens (benoemen successen).
- Vergroten van zelfstandigheid (geven van meer verantwoordelijkheid).
- Tussentijdse feedback (om bepaalde tijd aanspreken op werkhouding: hoe?)
- Feedback op uitvoering van opdrachten (bijvoorbeeld strategiegebruik en taakaanpak).
- Gedragsinstructie direct na de basisinstructie.
- Ondersteuning met materiaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart).

¹ Clijsen A. (2007), *1-zorgroute, samen onderwijs passend maken*. KPC groep.

5. Structureren van de taak:

- Opdelen van de taak in kleine leerstapjes.
- Afdekken van delen van de taak.
- Plaatje weglaten.
- Vergroot lettertype.
- Eén opdracht op een bladzijde.
- Extra groot materiaal aanbieden.
- Stappenplannen en checklists (bijvoorbeeld voor maken van werkstuk).
- Overgangen tussen activiteiten afbakenen en verduidelijken.

6. Activerende werkvormen:

- Uitdagende werkvormen.
- Actief leren (doe-opdrachten).
- Aansluiten belevingswereld.

7. Maatregelen om de motivatie en plezier in leren te bevorderen:

- Uitdagende werkvormen.
- Variatie in werkvormen.
- Belonen.
- Aansluiten belangstelling kinderen.
- Kinderen zelf keuzes laten maken.
- Succeservaringen creëren.

8. Aanpassingen in leeromgeving:

- Rustige werkplek.
- Prikkelreductie.
- Ordenen van benodigde materialen.

Bijlage 2: Algemene en specifieke strategieën.

Wolf van der K. en Beukering van T. (2009): hoofdstuk 4 en 5:

Hardnekkig probleemgedrag: algemene en specifieke strategieën

Op basis van dit hoofdstuk en de hoofdstukken 4 en 5 beschrijven we nu een aantal algemene en specifieke interventies bij hardnekkig probleemgedrag. Het betreft strategieën,

in willekeurige volgorde, die in de groep (de school) kunnen worden toegepast, zo mogelijk in samenwerking met en ondersteund door collega's, ouders en (interne en externe) deskundigen. We maken, evenals Brophy (1996), onderscheid tussen algemene (A) en specifieke (S) strategieën bij de aanpak van probleemgedrag.

De algemene strategieën hebben betrekking op algemene probleemoplossende interventies.

De specifieke strategieën zijn daar (deels) uitwerkingen en toespitsingen van.

Interventies: algemene strategieën bij hardnekkig probleemgedrag (A)

A1. Een leeromgeving bieden, binnen de klas, waarin de leerling wordt uitgedaagd, structuur en steun krijgt, succeservaringen kan opdoen en gewenst gedrag positief wordt bevestigd.

A2. Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften

van de leerling (doelen, instructie, leertaken, opdrachten).

A3. Een hechte, persoonlijke, professionele relatie met de leerling tot stand brengen.

A4. Zelf een goed rolmodel zijn.

A5. Herinneren aan, bij voorkeur in overleg met de leerlingen, afgesproken regels, afspraken en grenzen betreffende het gewenste gedrag.

A6. Gewenst gedrag verlangen, grenzen stellen, consequent zijn, corrigeren zonder star te zijn.

A7. Adequaat feedback geven waarbij de leerling antwoord krijgt op: 'waar werk ik naartoe?' (het concrete doel); 'hoe doe ik het tot nu toe?'; en 'wat moet ik nog doen om dichterbij dit doel te komen?'

A8. Aanmoedigen of belonen van positief (verbeterd) gedrag.

A9. Uitzoeken welke factoren (leerling, leraar, taak, groepsgenoten, thuis) het problematische en het positieve gedrag beïnvloeden (veroorzaken, in stand houden, versterken of juist verminderen) en deze vertalen naar oplossingen en ernaar handelen.

A10. Met de leerling en de ouders de positieve ontwikkeling (sterke kanten) en de problemen van de leerling op school en thuis bespreken en deze informatie benutten bij de aanpak.

A11. Met de leerling en de ouders de problemen en sterke kanten van de leerling bespreken in het licht van diens toekomstperspectief. Hoe die te benutten, zodat het toekomstperspectief behaald kan worden (als jij ... wilt bereiken,

dan moeten we ...).

A12. Gewenst gedrag gericht oefenen. Vaardigheden aanleren en hulp bieden om de leerling te leren het eigen gedrag te monitoren, te evalueren en te bekrachtigen ('self-management'-strategieën).

A13. Begeleiden van de leerling bij het krijgen van inzicht in de oorzaak en de betekenis van het problematische gedrag.

A14. De houding of overtuiging van de leerling veranderen door de voor- en nadelen van ander, positiever gedrag met de leerling te bespreken.

A15. Straffen als een pedagogische maatregel.

A16. Veranderen van de sociale omgeving van de leerling door de (sub)groepssamenstelling te wijzigen, de leerling een andere plaats te geven of andere aanpassingen in de klas te treffen.

A17. Reflecteren op het eigen denken en handelen ten aanzien van het moeilijke gedrag van de leerling (of groep).

A18. Andere, namelijk ...

Interventies: specifieke strategieën bij hardnekkig probleemgedrag (S)

S1. Rustig, empathisch en geduldig blijven om spanning te verminderen.

S2. Humor gebruiken of een afleidende opmerking maken om spanning te verminderen.

S3. Door fysieke nabijheid, oogcontact, gebaren, stemgebruik het gedrag van de leerling nauwlettend volgen en bijsturen.

S4. Minimaal interveniëren door reacties even op te schorten of het gedrag eventjes te negeren.

S5. Doelbewust negeren van ongewenst gedrag met het oog op het uitdoven ervan.

S6. Time-out-aanpak hanteren, waardoor de leerling kan kalmeren en niet meer de gelegenheid krijgt om het gedrag te vertonen en er, door de aandacht van anderen, voor beloond te worden.

S7. Time-out-aanpak hanteren om zowel de leerling als de leraar de gelegenheid te bieden hun rol bij de probleemsituatie te heroverwegen en er in gezamenlijk overleg conclusies uit te trekken.

S8. De leerling laten ondersteunen door de groep, een deel van de groep of buddy's bij de aanpak van het probleem.

S9. Hanteren van gedragscontracten op individueel en/of groepsniveau, waarin het gewenste gedrag, wederzijdse afspraken en beloningen (beloningssysteem) bij verbeterd gedrag zijn vastgelegd.

S10. Werken met schrijfstraffen.

S11. Bij een gedragscorrectie individueel met de leerling praten, de groep niet laten 'meegenieten'.

S12. Ervoor zorgen dat de rest van de groep niet lijdt onder het probleemgedrag.

S13. Een speciale taak geven om spanning te verminderen of om gezichtsverlies te besparen.

S14. Werken met voordoen en nadoen van gedragingen, goede en foute voorbeelden,

gewenst gedrag gericht oefenen in de vorm van een rollenspel.

S15. De leerling leren om mislukkingen of teleurstellingen niet als een catastrofe

te zien, leren relativeren.

S16. Actief luisteren, geven van ik-boodschappen of onderhandelen over oplossingen

(vergelijk Gordon).

S17. De leerling helpen om het probleemgedrag te herkennen, verantwoordelijkheid ervoor te nemen en zich te committeren aan een verbeterplan (vergelijk Glasser).

S18. Samenwerken met ouders om het probleem aan te pakken door samen een analyse te maken, concrete doelen te bepalen, onderwijsbehoeften te formuleren en van elkaars oplossingen te profiteren.

S19. Aangeven aan de ouders welke bijdrage er (ook) van hen (hun opvoeding) verwacht wordt, zodat hun kind goed kan functioneren op school.

S20. Zich informeren via artikelen, boeken en andere bronnen over de achtergronden

van gedragsproblemen en de aanpak ervan in de klas, de school en de jeugdzorg (jeugdhulpverlening en jeugdbescherming) en de jeugd geestelijke gezondheidszorg (Jeugd GGZ).

S21. Advies en steun vragen aan collega-leraren en directie.

S22. Advies en steun vragen aan interne deskundigen.

S23. Advies en steun vragen aan externe deskundigen.

S24. Andere, namelijk ...

Bijlage 3: Voorbeeld vragenlijst.

In de aparte bijlage 3b zijn alle ingevulde vragenlijsten toegevoegd.

Vragenlijst

Een kind met ADHD in je klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

3

En.....Wat wil jij als leerkracht bereiken?

Leerkracht:

Groep:

Datum:

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

En....wat wil jij als leerkracht bereiken?

Antwoord mogelijkheden:

1.nooit	2.zelden	3.soms	4.vaak	5.altijd
---------	----------	--------	--------	----------

Voorbeeld:

Omcirkel bij **elke** afstemming in de onderwijsbehoefte **1** cijfer. Bijvoorbeeld:

Uitvergroten van delen van een taak	1. 2. 3. 4. 5.
-------------------------------------	-----------------------

Het is belangrijk dat je per onderdeel aangeeft in welke mate je de onderwijsbehoefte vervult.

Bij de schaalvragen geef je jezelf **een cijfer** op een schaal van 10-> 0. Bijvoorbeeld:

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens de instructie op een schaal van 10 (positief) - > 0 (negatief).	6
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	7

Succes bij het invullen van de vragenlijst.

1.Instructie: ik zorg voor.....

a. Visuele ondersteuning (bijvoorbeeld plaatjes, pictogrammen)	1. 2. 3. 4. 5.
b. Auditieve ondersteuning (bijvoorbeeld voorlezen opdracht, luisteren naar verhaal).	1. 2. 3. 4. 5.
c. Materiële ondersteuning (bijvoorbeeld kralenketting, rekenrek, blokjes, speciale pen).	1. 2. 3. 4. 5.
d. Verkorte inspirerende instructie (alleen bespreking opdrachten, korte aanduiding van oplossingsstrategie).	1. 2. 3. 4. 5.
e. Verlengde instructie (herhaling na basisinstructie, helpen bij keuze juiste oplossingsstrategie, extra ophalen van voorkennis, uitvragen van zojuist gegeven instructie, directe instructie, preteaching, reteaching).	1. 2. 3. 4. 5.
f. Gedragsinstructie ten aanzien van resultaten van de verwerking.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens de instructie op een schaal van 10 (positief) - > 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

2.Leertijd: ik zorg voor.....

a. Extra leertijd (meer leertijd beschikbaar stellen om vaardigheid te verwerven).	1. 2. 3. 4. 5.
b. Minder leertijd (minder leertijd bieden en tijd vrijmaken voor verdieping en uitdagende leerstof/werkvormen).	1. 2. 3. 4. 5.
c. Beperkt houden aantal programmawisselingen.	1. 2. 3. 4. 5.
d. Duidelijkheid over de beschikbare tijd voor de instructie en de taak.	1. 2. 3. 4. 5.
e. Zichtbaar maken van veranderingen in het rooster.	1. 2. 3. 4. 5.
f. Zichtbaar maken van het dagprogramma.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen gekeken naar de leertijd op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

3. Extra of andere leerstof: ik zorg voor.....

a. Leerstof ter herhaling, verdieping, verrijking.	1. 2. 3. 4. 5.
b. Remediërende leerstof.	1. 2. 3. 4. 5.
c. Ondersteunende materialen en programma's.	1. 2. 3. 4. 5.

d. Opdrachten die de leerling uitdagen en activeren.	1. 2. 3. 4. 5.
e. Opdrachten die overzichtelijk zijn.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen gekeken naar de extra of andere leerstof op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

4. Procesgerichte feedback: ik zorg voor.....

a. Vergroten van competentiegevoelens (benoemen successen).	1. 2. 3. 4. 5.
b. Vergroten van zelfstandigheid (geven van meer verantwoordelijkheid).	1. 2. 3. 4. 5.
c. Feedback op uitvoering van opdrachten (bijvoorbeeld strategiegebruik en taakaanpak).	1. 2. 3. 4. 5.
d. Tussentijdse feedback (om bepaalde tijd aanspreken op werkhouding).	1. 2. 3. 4. 5.
e. Snel feedback geven op gedrag zowel beloning als straf. Waarbij de leerling individueel benaderd wordt.	1. 2. 3. 4. 5.
f. Ondersteuning met materiaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd).	1. 2. 3. 4. 5.
g. Alert zijn op stimuleren actief hulp vragen door kind.	1. 2. 3. 4. 5.

12

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens de procesgerichte feedback op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

5. Structureren van de taak: ik zorg voor.....

a. Opdelen van de taak in kleine leerstapjes.	1. 2. 3. 4. 5.
b. Helpen de leerling de activiteit te plannen.	1. 2. 3. 4. 5.
c. Afdekken van delen van de taak.	1. 2. 3. 4. 5.
d. Plaatje weglaten.	1. 2. 3. 4. 5.
e. Vergroot lettertype.	1. 2. 3. 4. 5.
f. Een opdracht op een bladzijde.	1. 2. 3. 4. 5.
g. Stappenplannen en checklists (bijvoorbeeld voor maken werkstuk, hulp bij het invullen van vrije situaties ook bij uitstapjes en vieringen).	1. 2. 3. 4. 5.

h. Overgangen tussen activiteiten afbakenen en verduidelijken.	1. 2. 3. 4. 5.
--	----------------

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens het structureren van de taak op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

6. Activerende werkvormen: ik zorg voor.....

a. Uitdagende werkvormen (computergebruik).	1. 2. 3. 4. 5.
b. Actief leren (doe-opdrachten).	1. 2. 3. 4. 5.
c. Aansluiten belevingswereld.	1. 2. 3. 4. 5.
d. Motorische activiteiten: ruimte en mogelijkheid bieden tot motorische activiteiten.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens de activerende werkvormen op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

13

7. Maatregelen om de motivatie en plezier in leren te bevorderen: ik zorg voor.....

a. Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen.	1. 2. 3. 4. 5.
b. Bepalen welke factoren positief gedrag veroorzaken.	1. 2. 3. 4. 5.
c. Belonen en versterken gewenst gedrag.	1. 2. 3. 4. 5.
d. Gewenst gedrag gericht oefenen.	
e. Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag.	1. 2. 3. 4. 5.
f. Straffen als pedagogische maatregel.	1. 2. 3. 4. 5.
g. Afstemming ouder, kind en leerkracht handelen.	1. 2. 3. 4. 5.
h. Kinderen zelf keuzes laten maken.	1. 2. 3. 4. 5.
i. Succes ervaringen creëren.	1. 2. 3. 4. 5.
j. Hanteren van regels.	1. 2. 3. 4. 5.
k. Investeren in een positieve relatie.	1. 2. 3. 4. 5.
l. Achterhalen taakbeleving.	1. 2. 3. 4. 5.

m. Afstemmen verwachtingen.	1. 2. 3. 4. 5.
n. Ruimte geven voor ontlading van frustratie zowel bij leerkracht als leerling.	1. 2. 3. 4. 5.
o. Leren woede te beheersen.	1. 2. 3. 4. 5.
p. Leren samen met het kind het oplossen van het probleem waarbij het kind inzicht krijgt in de oorzaak en de betekenis van het problematisch gedrag en hoe dit gedrag te veranderen.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens de maatregelen die de motivatie en het plezier in leren bevorderen op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

8. Aanpassingen in leeromgeving: ik zorg voor.....

a. De leerkracht als goed rolmodel: rustig, empatisch en geduldig blijven.	1. 2. 3. 4. 5.
b. Door fysieke nabijheid, oogcontact, gebaren, stemgebruik het gedrag van de leerling nauwlettend volgen en bijsturen.	1. 2. 3. 4. 5.
c. Humor of afleidende opmerking maken om spanning te verminderen.	1. 2. 3. 4. 5.
d. De leerkracht reflecteert op het eigen denken en handelen ten aanzien van het moeilijk gedrag van de leerling.	
e. Inzet van medeleerlingen.	1. 2. 3. 4. 5.
f. Rustige werkplek.	1. 2. 3. 4. 5.
g. Prikkelreductie ook gericht op sociale omgeving.	1. 2. 3. 4. 5.
h. Ordenen van benodigde materialen.	1. 2. 3. 4. 5.

Hoe beoordeel je je eigen handelen tijdens het aanpassen van de leeromgeving op een schaal van 10 (positief) -> 0 (negatief).	
Welk cijfer op dezelfde schaal van 10-> 0 zou je willen bereiken?	

Dank jullie wel voor het invullen van de vragenlijst!

Groet Jolyne

De ingevulde vragenlijsten zijn apart toegevoegd: Bijlage 3b.

Bijlage 4: Voorbeeld observatielijst klassenbezoek.

In de aparte bijlage 3b zijn alle ingevulde vragenlijsten toegevoegd

Observatielijst klassenbezoek:

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

Klassenbezoek bij:	Klas:
Door:	Datum:
Gezien:	Tijd:

In dit observatieschema maak ik gebruik van een lijst van onderwijsbehoeften van kinderen met ADHD. Tijdens de observatie wordt waarneembaar gedrag in afstemming met de onderwijsbehoeften geturfd.

15

1.Instructie: de leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Visuele ondersteuning (bijvoorbeeld plaatjes, pictogrammen).		
b. Auditieve ondersteuning (bijvoorbeeld voorlezen opdracht, luisteren naar verhaal).		
c. Materiële ondersteuning (bijvoorbeeld kralenketting, rekenrek, blokjes, speciale pen).		
d. Verkorte inspirerende instructie (alleen bespreking opdrachten, korte aanduiding van oplossingsstrategie).		
e. Verlengde instructie (herhaling na basisinstructie, helpen bij keuze juiste oplossingsstrategie, extra ophalen van voorkennis, uitvragen van zojuist gegeven instructie, directe instructie, preteaching, reteaching).		

f. Gedragsinstructie ten aanzien van resultaten van de verwerking.		
--	--	--

--

2. Leertijd: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Extra leertijd (meer leertijd beschikbaar stellen om vaardigheid te verwerven).		
b. Minder leertijd (minder leertijd bieden en tijd vrijmaken voor verdieping en uitdagende leerstof/werkvormen).		
c. Beperkt houden aantal programmawisselingen.		
d. Duidelijkheid over de beschikbare tijd voor de instructie en de taak.		
e. Zichtbaar maken van veranderingen in het rooster.		
f. Zichtbaar maken van het dagprogramma.		

16

--

3. Extra of andere leerstof: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Leerstof ter herhaling, verdieping, verrijking.		
b. Remediërende leerstof.		
c. Ondersteunende materialen en programma's.		
d. Opdrachten die de leerling uitdagen en		

activeren.		
e. Opdrachten die overzichtelijk zijn.		

--

4. Procesgerichte feedback: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Vergroten van competentiegevoelens (benoemen successen).		
b. Vergroten van zelfstandigheid (geven van meer verantwoordelijkheid).		
c. Feedback op uitvoering van opdrachten (bijvoorbeeld strategiegebruik en taakaanpak).		
d. Tussentijdse feedback (om bepaalde tijd aanspreken op werkhouding).		
e. Snel feedback geven op gedrag zowel beloning als straf. Waarbij de leerling individueel benaderd wordt -> 3 s		
f. Ondersteuning met materiaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd).		
g. Alert zijn op stimuleren actief hulp vragen door kind.		

--

5. Structureren van de taak: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Opdelen van de taak in kleine		

leerstapjes->3s		
b. Helpen de leerling de activiteit te plannen.		
c. Afdekken van delen van de taak.		
d. Plaatje weglaten.		
e. Vergroot lettertype.		
f. Een opdracht op een bladzijde.		
g. Stappenplannen en checklists (bijvoorbeeld voor maken werkstuk, hulp bij het invullen van vrije situaties ook bij uitstapjes en vieringen).		
h. Overgangen tussen activiteiten afbakenen en verduidelijken.		

--

6. Activerende werkvormen: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Uitdagende werkvormen (computergebruik)		
b. Actief leren (doe-opdrachten).		
c. Aansluiten beleavingswereld.		
d. Motorische activiteiten: ruimte en mogelijkheid bieden tot motorische activiteiten.		

--

7. Maatregelen om de motivatie en plezier in leren te bevorderen: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen.		
b. Bepalen welke factoren positief gedrag veroorzaken.		
c. Belonen en versterken gewenst gedrag->3 s.		
d. Gewenst gedrag gericht oefenen.		
e. Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag.		
f. Straffen als pedagogische maatregel.		
g. Afstemming ouder, kind en leerkracht handelen.		
h. Kinderen zelf keuzes laten maken.		
i. Succes ervaringen creëren.		
j. Hanteren van regels.		
k. Investeren in een positieve relatie.		
l. Achterhalen taakbeleving.		
m. Afstemmen verwachtingen.		
n. Ruimte geven voor ontlading van frustratie zowel bij leerkracht als leerling.		
o. Leren woede te beheersen.		
p. Leren samen met het kind het oplossen van het probleem waarbij het kind inzicht krijgt in de oorzaak en de betekenis van het problematisch gedrag en hoe dit gedrag te veranderen->3 s.		

8. Aanpassingen in leeromgeving: De leerkracht zorgt voor.....

	Turflijst	Opmerkingen
a. De leerkracht als goed rolmodel: rustig,		

empatisch en geduldig blijven.		
b. Door fysieke nabijheid, oogcontact, gebaren, stemgebruik het gedrag van de leerling nauwlettend volgen en bijsturen.		
c. Humor of afleidende opmerking maken om spanning te verminderen.		
d. De leerkracht reflecteert op het eigen denken en handelen ten aanzien van het moeilijk gedrag van de leerling.		
e. Inzet van medeleerlingen.		
f. Rustige werkplek.		
g. Prikkelreductie ook gericht op sociale omgeving->2.		
h. Ordenen van benodigde materialen.		

--

Bijlage 5: Uitwerking vragenlijst en klassenbezoek, aparte bijlage.

Bijlage 6a: Voorbeeld interview na klassenbezoek.

Interview na klassenbezoek:
Een kind met ADHD in de klas.
Hoe stem jij je onderwijs af?

Interview met:	Datum:
Door:	Tijd:

Introductie:

- Welkom.
- Anoniem verwerken van gegevens.
- Toestemming om het gesprek op te nemen.
- Duur: 30 minuten.
- Vragen en/of opmerkingen kenbaar maken door leerkracht.
- Doel:

22

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

--

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

--

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

“In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?”

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?
- Mocht je later nog iets bedenken dan is het belangrijk voor mij als onderzoeker dat je me mailt hierover.
- Is het verslag klaar dan krijg je een exemplaar.
- Dank je wel voor je medewerking.
-

Begeleidingsstijlen matrix:

“Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?”

Stijl 3 (onder)steunen Veel ondersteuning Weinig sturing	Stijl 2 Overtuigen Veel sturing Veel ondersteuning
Stijl 4 Delegeren Weinig ondersteuning Weinig sturing	Stijl 1 Sturen Veel sturing Weinig ondersteuning

Er zijn in feite 4 combinaties van competentie en betrokkenheid die het 'ontwikkelingsniveau' aangeven. Let wel, ontwikkelingsniveau van de medewerkers kan afhankelijk zijn van hun taak.

Hoge competentie *	Hoge competentie *	Enige competentie *	Lage competentie *
Hoge betrokkenheid	Wisselende betrokkenheid	Lage betrokkenheid	Hoge betrokkenheid
D4	D3	D2	D1

Ontwikkeld-----in ontwikkeling

De combinatie tussen ontwikkelingsniveau en jouw begeleidingsstijl:

ONTWIKKELINGSNIVEAU	PASSENDE STIJL
D1 Lage competentie/hoge betrokkenheid	STUREN S1 Structureren, controleren, toezicht houden
D2 enige competentie/lage betrokkenheid	OVERTUIGEN S2 Sturen en ondersteunen
D3 hoge competentie/wisselende betrokkenheid	STEUNEN S3 Prijzen, luisteren en vergemakkelijken
D4 hoge competentie/hoge betrokkenheid	DELEGEREN S4 Verantwoordelijkheid voor dagelijkse besluitvorming overdragen

Bijlage 6b: Uitwerking van de 9 afgenomen interviews.

Uitwerking interview na klassenbezoek:

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

Zoals Baarda D., Goede de M. en Teunissen J., (2005) omschrijft is het belangrijk om interviews en observaties zo snel mogelijk te verwerken omdat je je het meest herinnert nadat je de observatie en het interview hebt uitgevoerd. Je verkleint hiermee de kans op vertekening en subjectiviteit. Omdat 8 interviews opgenomen zijn met een digitale videocamera zijn deze op DVD toegevoegd. 1 Interview is opgenomen op een analoge videocamera waardoor het beeldmateriaal niet toe te voegen is. Deze interviews zijn allen uitgewerkt en daarbij is een eerste reductie toegepast door tekstgedeelten te schrappen die niet relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Ook heb ik alle opmerkingen over incidenten en emoties uit de tekst gehaald omdat deze een aparte analyse vereisen. Onderstaande is hiervan het resultaat. Omdat de leerkrachten van deze uitwerking een kopie hebben ontvangen is deze uitwerking wel toegevoegd in deze bijlage.

Interview met: G.	Datum: 19 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 15.30-16.00 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.
- De vragenlijst heeft G. ingevuld met M. én de hele klas groep 7-8 in zijn gedachten. M. is gediagnostiseerd ADHD en gebruikt medicatie.
- Voor G. is de vragenlijst herkenbaar.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- "Bewustwording" inzet specifieke en algemene onderwijsbehoeften tijdens het gesprek

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

1: 5b: Helpen leerlingen met het inplannen van activiteiten. G. helpt nu bij het inplannen van de weektaak. Graag wil hij de kinderen meer gaan helpen bij het plannen van activiteiten tijdens de lessen.

G. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 8.

2: 1c: Materiële ondersteuning: G. wil meer materialen in gaan zetten die te vinden zijn met het digi-bord.

G. wil zich ontwikkelen van een 6 naar een 8.

3: 7c: Belonen en versterken gewenst gedrag. G. wil het gewenste gedrag meer versterken en belonen. Net meer dan een goed zo en of een duim omhoog.

G. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 8.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

1: 5b: Helpen leerlingen met het inplannen van activiteiten. Van de Intern Begeleider heeft G. hulp nodig bij het zichtbaar maken van de organisatie van de planning. Het doel is voor hem dat voor de kinderen in korte tijd zichtbaar en duidelijk is hoe ze aan de slag kunnen. Hij schaaft zichzelf in in stijl 2. Hij heeft nog niet helder hoe de structuur van taakaanpak visueel vorm te geven zodat kinderen meer structuur afhankelijk worden dan leerkrachtafhankelijk. .

2: . 1c: Materiële ondersteuning: G. wil meer materialen in gaan zetten die te vinden zijn met het digi-bord: Hij schaaft zichzelf in in stijl 2 omdat de vraag is waar hij de materialen vandaan haalt. Hij geeft aan dat als hij de materialen voor handen heeft, hij ze ook gebruikt.

3: 7c: Belonen en versterken gewenst gedrag. Er zijn al een heel aantal kinderen die het gevoel hebben dat ze beloont worden door een schouderklopje of een duim omhoog. G. wil het gewenste gedrag meer versterken en belonen. Hij schaaft zichzelf in in stijl 3. Sommige kinderen hebben net wat extra nodig. Hierbij zou het visueel maken het gewenste gedrag versterken. Bij de meeste kinderen weet hij prima wat het gewenst gedrag versterkt. Bij M. en G. vindt G. het lastig om ze net een stapje verder te krijgen. Voor G. is het belangrijk dat de kinderen mogen zijn wie ze zijn. Bij veel kinderen lukt dit G. wel. Bij sommige kinderen is G. nog zoekende om net dat stapje extra te krijgen. Hij past complimenten toe door ze uit te proberen. Bij veel kinderen lukt dit wel. Van de Intern Begeleider heeft hij nodig dat er mee gekeken wordt welke beloningssystemen zouden werken.

Op team niveau:

Behoeft om te weten wat collega's doen. Er zijn kinderen waarbij een goede overgang belangrijk is.

Een goede overgang: allemaal een beetje het zelfde doen. Ook al heb je hier allemaal andere kwaliteiten in. Dit mist G. nu.

Het is heel fijn om te weten wat bij collega's werkt zodat je dat zelf ook kunt toepassen.

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

G. vond het duidelijk. G. vond de vragenlijst plezierig om in te vullen omdat je weer eens bewust bezig bent met dingen. Dit laat je ook kijken naar de dingen waarmee je onbewust bezig bent.

Laat je nadenken over dingen die je nu op routine aan het doen bent. De afstemming. Wil niet zeggen dat je routine niet goed is. Goed om je handelen te overwegen.

Interview met: F.	Datum: 13 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 9.30-10.00 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.
- F. heeft A. in gedachten en R. A. heeft ADHD zonder medicatie en R. ADHD zonder medicatie met Gilles de la tourette.
- F. geeft aan nu pas de rust te hebben om aan een positieve relatie te werken.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- "Bewustwording" inzet specifieke en algemene onderwijsbehoeften tijdens het gesprek

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

29

1: 4e: Snel feedback geven op gedrag zowel beloning als straf. Waarbij de leerling individueel benaderd wordt.

F. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 9.

2: 7c: Belonen en versterken gewenst gedrag.

F. wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 8.

3: 7e: Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag.

F. wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 8.

Tijdens de klassenbezoeken straalde F. rust en energie uit. Dit herkent ze zelf ook. Ze past de onderwijsbehoefte 4 e en 7e wel zichtbaar in het klassenbezoek toe. 7 c is niet zichtbaar. Het negatieve gevoel wat de uitvoer van de onderwijsbehoefte al eens eerder opgeroepen heeft, belemmert haar nu. Hierdoor heeft ze zichzelf een ontwikkeling van 5 naar 8 gegeven.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

1: 4e: Snel feedback geven op gedrag zowel beloning als straf. Waarbij de leerling individueel benaderd wordt. F.

schaalt zichzelf in in stijl 2. Het negatieve gevoel wat F. heeft bij de wijze waarop ze zelf feedback geeft daar heeft ze last van. Ze voert dit snel feedback geven wel uit. A. verdraait alles. F. wil niet in discussie alleen wel feedback geven op de negatieve interactie met A. F. wil leren neutraal snel feedback te geven op het gedrag én daar zelf geen vervelend gevoel aan over te houden. F. schaalt zichzelf in in stijl 2 omdat ze bang is hoe de andere kinderen reageren. Ze wil van de intern begeleider: dat de IB-er luistert en probeert samen met F. de emoties die hij oproept met zijn gedrag te verminderen.

2: 7c: Belonen en versterken gewenst gedrag. F. schaalt zichzelf in in stijl 1. Ze gaat deze toepassen. Ze heeft het nodig om dit tactisch te leren toepassen zonder dat andere kinderen het gevoel hebben om voorgetrokken te worden. Bij A. zullen de ki. geen reactie geven op het voortrekken omdat dit kind daar zelf assertief op reageert. Ondersteuning in de vorm van een stappenplan: kort en duidelijk. Ze heeft al wel het gevoel dat dit stappenplan zou kunnen gaan werken bij R.

3: 7e: Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag. Dit wil F. echt leren. Ze ervaart deze onderwijsbehoefte als bijna dezelfde als 7c. Het zoeken naar de balans van negeren en feedback geven.

Op 7c en 7^e komt F. nu toe. Ze heeft hiervoor nu de energie en de rust.

F. wil 7c en 7^e combineren.

F. wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 8.

Op teamniveau:

Leren hoe actievere werkvormen in te zetten. Het gevolg van het gedrag die activerende werkvormen oproepen-> drukte in de klas weerhoudt F. van het toepassen van deze werkvormen. Ook uit bescherming van de rest van de klas. Tijdens de observatie werd deze werkvorm wel toegepast

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

3 leerpunten roepen bij F. direct onrust op. De klassenobservatie is positiever ervaren door de intern begeleider dan F. zichzelf ingeschaald heeft.

Interview met: A	Datum: 6 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 15.30-16.00 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Meer inzicht gekregen in onderwijsbehoeften.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- Punten waar A aan kan werken.
- Spiegel voor houden.
- Zet je aan het denken.

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

31

1c: materiële ondersteuning kan beter: hij wil de ondersteuning tastbaar maken, materialen gebruiken om visueel te ondersteunen.

A wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 8.

Daarnaast wil hij 2c en 2 f gaan ontwikkelen: Beperkt houden programmawisselingen en zichtbaar maken van het dagprogramma. Om pro-actief te kunnen handelen en minder adhoc beslissingen te nemen.

A wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 7.

Organisatorische vaardigheden hebben nu minder prioriteit -> zie punt 5 omdat hij nu een kind in de klas heeft met de kenmerken van ADHD en gediagnosticeerd Asperger.

Punt 6: SCL wordt tijdens het leren van de tafels ingezet. Graag wil A SCL verder ontwikkelen om meer variatie te krijgen in actieve werkvormen.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

A schaaft zichzelf in in stijl 3: Hij heeft behoefte aan:

Op individueel niveau:

Kennis, literatuur, filmpjes over zijn 1^e 3 vaardigheden die hij wil gaan ontwikkelen. Hij wil geprikkeld worden.

Op team niveau:

Kennis over ADHD: wat is het, wat betekent dit.

Samen gezamenlijke afspraken over maken op klassenmanagement.

Ook wil hij graag een persoon in het team als vraagbaak. Dat mag iedereen zijn met kennis over ADHD.

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

A vond het een prettig gesprek.

Interview met: B	Datum: 8 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 15.30-16.00 uur.

Vooraf:

- In de vragenlijst staat "n.v.t": dit is gescoord op 1 omdat B deze onderwijsbehoefte niet vervuld bij S. Ze geeft aan dat sommige interventies niet altijd mogelijk zijn.
- Ook geeft ze aan dat haar leerkracht handelen voldoet aan wat S. nodig heeft. Vandaar dat ze aangeeft niets aan vaardigheden wil ontwikkelen gericht op afstemming van onderwijsbehoeften op kinderen met ADHD. Als ze toch een cijfer geeft, geeft ze een 8 en ontwikkelen naar een 8.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- B geeft aan intuïtief haar gegeven onderwijs af te stemmen op kinderen met ADHD. Ze hoopt dat dit gesprek haar bevestiging geeft in haar leerkracht handelen.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- Bevestiging van leerkracht handelen.
- Op dit moment loopt de afstemming op de onderwijsbehoefte met S.

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

- Observaties zijn herkenbaar. Op dit moment heeft ze geen behoefte aan ondersteuning individueel van de intern begeleider. Ook geeft ze aan dat ze op dit moment niet handelingsverlegen is. Ze heeft een klik met S. en de afstemming met hem verloopt intuïtief. In de groepsbespreking is besproken hoe de afstemming met de duo collega Daan te optimaliseren. Hierop heeft B het werkplan voor in de klas toegepast. Wat gaat goed bij B en hoe dit toe te passen in de klas bij Daan.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

B schaalte zichzelf in in stijl 4: Zij heeft behoefte aan:

Op individueel niveau:

- Doorgaan met wat B doet.
- Ze evalueert zelf de interventies die ze "gevoelsmatig" toepast en die niet of te weinig opleveren. Ze reflecteert op eigen handelen.
- Ze wil hierin ook een ander ondersteunen.
- Ze verwacht ondersteuning op het moment dat dit nodig is. Ze verwacht dat de intern begeleider en de leerkracht samen de situatie bekijken en oplossingsgericht nagaat wat we ermee kunnen. Bijvoorbeeld het werkplan.
- Ze vindt het leuk als iemand anders komt kijken, meer om te kijken of het wel klopt, is dat daadwerkelijk zo?

Niets.

Op team niveau:

- De afstemming van onderwijsbehoeften op kinderen met ADHD valt of staat op dit moment met de leerkracht. Het is leerkrachtafhankelijk. Hierbij is de overdracht belangrijk. Dan is het nog aan de volgende leerkracht om hierin een eigen weg te zoeken. Ook het werkplan is periode afhankelijk. Dit plan loopt nu .

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

Nee. B vond het fijn en vraagt om nog eens terug te komen.

Interview met: E	Datum: 13 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 15.15-15.45 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag in een klas met groepsgenoten.
- De vragenlijst vond E heel moeilijk om in te vullen. E heeft S. in zijn hoofd tijdens het invullen van de vragenlijst. S. heeft ADHD en medicatie. E vindt het lastig om een middenweg te kiezen. Soms hebben andere kinderen wel een bepaalde aanpak nodig. Daarom heeft E wel eens een 1 ingevuld of niet van toepassing. Tijdens het interview heeft E niet van toepassing als een 1 genormeerd.
- Een kind met ADHD en daarom heen een groep. Dit betekent S. bij E in de klas met zijn klasgenoten. Bij extra of andere leerstof geeft E zichzelf een 8 en wil ontwikkelen naar een 8. Hij heeft nu geen prioriteit om zich hierop te ontwikkelen.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- "Bewustwording" inzet specifieke en algemene onderwijsbehoeften tijdens het gesprek.
- Bewustwording heeft E bereikt. Hij praat over de afstemming van de onderwijsbehoeften met zijn duo B.
- In het interview over de observatie en de ingevulde vragenlijst geeft hij aan dat hij het prettig te vindt dat iemand anders naar zijn handelen kijkt en dit terugkoppelt.

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

1: 7 m: Afstemmen verwachtingen: dit is zichtbaar doordat S. weet wat E van hem verwacht. Dit is na de groepsbespreking in februari visueel ondersteund in de vorm van een werkplan. Dat S. dit niet continue toepast heeft jolyne uitgelegd.

2: 7a: Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen. E vindt het lastig in de communicatie met andere kinderen. E wil andere kinderen niet te kort doen. Hij vindt het lastig dit toe te staan in verband met de beeldvorming van de klas. S. gaat al makkelijk een keer extra naar het toilet, iets kopiëren etc.

E wilde zichzelf ontwikkelen van een 7 naar een 8.

3: 5g: Stappenplannen en checklists. Er is wel een stappenplan bij invallers. Gekeken naar het laatste uitstapje zou dit wel een aanvulling kunnen zijn.

E wilde zichzelf ontwikkelen van een 6 naar een 8. Hij geeft aan de noodzaak door eventueel gevaarlijk gedrag te ervaren.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

1: 7 m: Afstemmen verwachtingen: E heeft het nodig van de intern begeleider hoe dit proces verloopt. Verwacht ik iets van hem terwijl hij dat nog niet kan of dat E er juist te lang mee wacht. De intern begeleider maakt een afspraak met E om het werkplan tussentijds te evalueren. Soms ervaart E dat het echt niet zo'n goede dag was. Doel van het plan: Succeservaringen laten opdoen. : Stijl 2

2: 7a: Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen: andere kinderen niet te kort doen: stijl 1: Groepssamenstelling: "voortrekken" zo ervaren kinderen dit als ze ouder worden. Zorgleerlingen die meer "ruimte" in bewegen hebben dan kinderen met algemene onderwijsbehoeften.

3: 5g: Stappenplannen en checklists: stijl 1: E wil het wel heel graag gekeken naar het vorige uitstapje. Want als er iets gebeurt is S. al gauw een gevaar. S. heeft dan niet in de gaten hoe gevaarlijk hij bezig is. E wil het stappenplan samen met S. gaan opstellen. De ondersteuning die E nodig heeft is dat hij samen met S. dit opstelt en ik meekijk of dit haalbaar is. E vindt zichzelf nog niet competent en wil dit wel heel graag.

Teamniveau:

- Duidelijke lijn: afspraken over variatie in werkvormen die met bepaalde kinderen gemaakt zijn.
- Klassensamenstelling.
- Voorlichting: afstemmen specifieke onderwijsbehoeften aan kinderen en ouders.

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

E heeft geen vragen en of opmerkingen.

Interview met: D	Datum: 12 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 15.00-15.45 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.
- Vragenlijst is ingevuld gericht op de hele klas dus niet alleen op Z.: het kind met ADHD en medicatie.
- Aandachtspunten zijn 5: c,d,e,f. Deze onderwijsbehoeften zijn bij D na het invullen van de vragenlijst weer meer in de picture. Ze wilde zich ontwikkelen van een 4 naar een 8. Het invullen van de lijst heeft haar meer bewust gemaakt en helpt bij de ontwikkeling.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- Bij D is de werkbaarheid van belang. Ze wil graag pro-actief handelen.
- Over procesgerichte feedback denkt D niet na dat behoort bij haar natuurlijk leerkrachtgedrag.
- Het structureren van de taak is nu geen aandachtspunt omdat dit nu minder nodig is in deze groep. Het is wel goed geweest dat deze onderwijsbehoeften benoemd stonden in de vragenlijst is nu meer bewust geworden. Volgend jaar is daar misschien weer meer behoefte aan.

37

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

Het klassenbezoek is herkenbaar. D heeft aanvullingen wat de zichtbaarheid van de dagplanning (2^e) en veranderingen in het rooster betreft (2f).

D wil het volgende graag ontwikkelen:

- 4f: Ondersteuning met materiaal waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd.

D wil zich ontwikkelen van een 6 naar een 8.

- 2b: Minder leertijd.

D wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 8.

- 3d: Opdrachten die de leerling uitdagen en activeren.

D wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 8.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

1: 4f: zichtbaar in de klas door bijvoorbeeld een kaart in de la. Ze heeft hierbij geen ondersteuning nodig. Ze heeft dit in het verleden ook vaker gedaan en had deze vaardigheid even niet meer in haar systeem zitten. Ze heeft begeleiding op niveau van stijl 4 nodig.

2: 2b: Dit is zichtbaar door aan kinderen te vragen. Ze schaalte zichzelf in op stijl 3. Ze vindt het fijn als de intern begeleider meekijkt, mee beoordeelt en aanreikt.

3: 3d: Stijl 4: Meer doen.

Op team niveau:

- Meer overleg en afstemming: doorgaande lijn-> soort protocol.
- Delen van acties die blijken te werken

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

Tijdens het onderzoek wordt zichtbaar wat er al gedaan wordt in de afstemming van de specifieke onderwijsbehoefte op kinderen met ADHD in een klassensituatie. Nu stroomlijnen.

Interview met: C. Door: Jolyne	Datum: 13 april '10 Tijd: 13.00- 13.30 uur.
-----------------------------------	--

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.
- De vragenlijst heeft C. ingevuld met A. en Z. in de hele klas, in haar gedachten. A en Z. zijn gediagnosticeerd ADHD en gebruiken beide medicatie.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- "Bewustwording" inzet specifieke en algemene onderwijsbehoeften tijdens het gesprek

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

1: 5a: Opdelen van taak in kleine leerstapjes: Voor deze onderwijsbehoefte wil C. meer aandacht hebben. A. heeft hier ook behoefte aan. Ze wil dit graag visueel maken zodat de taak duidelijker en overzichtelijker wordt.

C. wil zich ontwikkelen van een 5 naar een 8.

2: 4f: Ondersteuning met materiaal waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd.

C. wil zich ontwikkelen van een 8 naar een 10.

3: 2d: Duidelijkheid over de beschikbare tijd voor de instructie en de taak. Bij een instructie geeft C. aan zichzelf niet in tijd vast te willen leggen. Ze wil graag inspelen op de beleving van de kinderen. Het zichtbaar maken van de duur van de instructie vindt ze wel van belang. A. heeft een kleurenklok (klassikaal) en ze gebruikt een time timer (individueel). Bij A. ligt ook ander werk in haar laatje. Iedereen heeft werk op maat.

C. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 9.

5g: Stappenplannen en checklist wel bij de duo van C. gezien.

5: het ontwikkelen van C. van een 5 naar een 6: heeft ze zichzelf gegeven omdat een aantal onderwijsbehoeften niet van toepassing zijn op A. Ze geeft wel aan dat ze bijvoorbeeld bij toetsen van Veilig en Vlot ze wel mindere woorden op een blad aan A. geeft. (d,e,f zijn nu minder prioriteit). Hierbij wordt een deel van de taak door het knippen van een hoekje eruit afgedekt (5c).

Materiaal inzetten (1c) is niet altijd mogelijk. De tweede helft van het jaar is de leerstofinhoud minder lijfelijk en meer gericht op automatiseren.

7a: Variatie in werkvormen was nu tijdens de observatie niet zichtbaar. C. is zich er wel van bewust dat ze A. wel bewegingsruimte geeft. Bijvoorbeeld ze laat haar de lamp uitdoen.

Ook is bij C. zichtbaar dat procesfeedback vaak gegeven wordt. Op deze manier hanteert ze de regels.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

“In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?”

1: 5a: Opdelen van taak in kleine leerstapjes: Hierbij heeft C. niets nodig: ze schaalt zichzelf in in stijl 4. Het is zichtbaar voor de intern begeleider doordat A. gestructureerd haar werk maakt. Ze gebruikt hiervoor de kaartjes van Meichenbaum.

2: 4f: Ondersteuning met materiaal waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd. Dit wil C. gaan uitvoeren door de zon (positief gedrag) en donderwolken (negatief gedrag) uit te delen. Ze staat hierbij open voor de ideeën van de intern begeleider. Ze schaalt zichzelf in in stijl 3.

3: 2d: Duidelijkheid over de beschikbare tijd voor de instructie en de taak. C. gaat de time timer hiervoor inzetten op een manier dat ze zichzelf er goed bij voelt. Dit gaat ze gewoon doen zoals ze zelf zegt. Ze schaalt zich in in stijl 4.

Op team niveau:

C. heeft aangegeven op teamniveau niet goed te weten wat te gaan ontwikkelen. Als reden geeft ze aan dat ze niet goed een beeld heeft hoe haar collega's de vragenlijst hebben ingevuld en wat ze wel of niet toepassen in de klas.

40

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

C. vond het een fijn gesprek. Het bewust worden van de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met ADHD is geslaagd.

Interview met: I.	Datum: 20 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 10.00-10.30 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.
- De vragenlijst heeft I. ingevuld met R. en J. én de hele klas groep 0-1-2 in haar gedachten. R. en J. zijn (nog) niet gediagnosticeerd. Zij laten wel druk, impulsief en ongeconcentreerd gedrag zien.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- "Bewustwording" inzet specifieke en algemene onderwijsbehoeften tijdens het gesprek

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

1: 7e: Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag: Voor deze onderwijsbehoefte wil I. meer aandacht hebben.

I. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 9.

2: 4f: Ondersteuning met materiaal waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd. De vraag voor I. is welke vorm ze hiervoor kies. Hoe verkoop je dit naar de andere kinderen toe in haar groep 1-2 uit. Dit is de grootste reden dat ze dit nu niet uitvoert.

I. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 9.

3: 7a: Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen. I. zou hierbij de kleurenklok willen gaan gebruiken om visueel de tijd die aan de taak gewerkt wordt te ondersteunen voordat er 5 minuten iets anders gedaan kan worden.

7a en 4f zou I. willen gaan koppelen.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

1: 7e: Stijl 3.

2: 4f: Ondersteuning met materiaal waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt vastgelegd. Het kind vindt dit

heel moeilijk en daarom gaan we dit oefenen. I. denkt hier over na hoe ze dit gaat uitvoeren. Ze komt hier op terug bij de Intern Begeleider. Ze schaaft zichzelf in in stijl 4.

3: 7a: I. geeft aan wel te variëren in werkvormen alleen nu wil ze ook bewust de 5 minuten iets anders doen gaan toepassen. Ze verwacht dat dit haar gaat lukken. Ze gaat dit bewust inplannen. Ze schaaft zich in in stijl 3.

Bij allemaal wel dicht bij stijl 4.

Op team niveau:

In algemeenheid denkt ze dat als het team de vragenlijst gericht op de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met ADHD, die ik als intern begeleider tijdens dit onderzoek gemaakt en gebruikt hebt in grote lijnen toepast dat deze werkwijze werkt. Daarnaast vindt ze een goede overdracht belangrijk. Wat positief werkt geeft meer kans op succes dan de strijd aangaan met een kind. Ze ambieert op teamniveau in goed overleg een goede overdracht. Ook geeft ze aan dat ze het belangrijk vindt om de onderwijsbehoeften van een kind met ADHD in kaart te brengen op papier en met elkaar te blijven afstemmen. Want kinderen veranderen. Een onderbouwgroep is anders dan een groep 5-6.

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

I. heeft geen op of aanmerkingen.

Interview met: H.	Datum: 12 april '10
Door: Jolyne	Tijd: 16.30-17.00 uur.

Introductie:

- Doel:

Dat de leerkrachten inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag en inzicht krijgen in hoeverre de leerkracht zelf in staat is om in deze behoeften te voorzien.

- Inzicht krijgen in de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag.

- Bereikt hebben na gesprek:

Welke vaardigheden hebben leerkrachten op OBS De Driehoek nodig om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van kinderen met problematisch gedrag ten gevolge van ADHD?"

- Of het eigen beeld herkenbaar is ten opzichte van de observatie.

Waarneembaar gedrag bespreken: Topics: observatielijst klassenbezoek: zie kopie.

Het klassenbezoek is herkenbaar.

Het op een neutrale manier corrigeren van gedrag is voor H. een automatisme.

H. wil het volgende graag ontwikkelen:

- 1: 2b: Instructie is nog te klassikaal. H. wil graag het Directe Instructiemodel gaan inzetten. Over 1 maand wil hij graag een terugkoppeling van de intern begeleider. In de organisatie wil hij graag kinderen meer gaan uitdagen. Ook kinderen die meer aankunnen wil hij meer gaan uitdagen.

H. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 9.

- 2: 5a: Opdelen taak: Dit past H. in de middag wel toe. Hij gebruikt wel dagritmekaarten. Over een maand is zichtbaar dat H. het opdelen van de taak toepast door dat hij bij keuze activiteiten de activiteit in deelstappen heeft gevisualiseerd met het gebruik van pictogrammen.

H. wil zich ontwikkelen van een 8 naar een 9.

- 7.o: Door het gaan lezen van literatuur wil H. kinderen leren woede te beheersen.

H. wil zich ontwikkelen van een 7 naar een 8.

Welke ondersteuning heeft de leerkracht bij het ontwikkelen van deze vaardigheden nodig van de intern begeleider gekeken naar de begeleidingsstijlen matrix?

Kun je wat vertellen over...

"In welke mate het afstemmen op de specifieke onderwijsbehoeften zou kunnen worden aangepast en uitgebreid?"

H. schaalt zichzelf in in stijl 3: Hij heeft behoefte aan:

Op individueel niveau:

Kennis, literatuur,

Op team niveau:

Kennis over ADHD. H. wil graag in de vorm van een workshop willen leren en ervaren hoe hij omgaat als leerkracht met het probleemgedrag van een kind. In dit rollenspel zou hij de vaardigheden die de literatuur aangeeft willen oefenen. Bijvoorbeeld: het leren woede beheersen, vergroten taakgerichtheid.

Afsluiting:

- Heb je nog vragen en of opmerkingen?

Het is leuk om jezelf door de ogen van een ander te zien.

Bijlage 7: Uitwerking van de te ontwikkelen vaardigheden door de individuele leerkracht.

Te ontwikkelen vaardigheden door de individuele leerkracht!

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

De te ontwikkelen vaardigheden door de individuele leerkracht:		
Voorkeur: 1.,2.,3..	Onderwijsbehoeften: Algemene Algemeen specifieke Specifieke	Gewenste begeleiding van intern begeleider
a		
1c. Materiële ondersteuning (bijvoorbeeld kralenketting, rekenrek, blokjes, speciaal		3
2c. Beperkt houden aantal programmawisselingen.		3
2f. Zichtbaar maken van het dagprogramma.		3
b		4
c		
4f. Ondersteuning met materiaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart waarbij ont		4
5a. Opdelen van de taak in kleine leerstapjes.		3
2d. Duidelijkheid over de beschikbare tijd voor de instructie en de taak.		4
d		

4f. Ondersteuning met materiaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt v	4	
2b. Minder leertijd (minder leertijd bieden en tijd vrijmaken voor verdieping en uitdagende leers of/werkvormen).	3	
3d. Opdrachten die de leerling uitdagen en activeren.	4	
e		
7m. Afstemmen verwachtingen.	2	
7a. Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen.	1	
5g. Stappenplannen en checklists (bijvoorbeeld voor maken werkstuk, hulp bij het invullen van vrije situaties ook bij u	1	
f		
4e. Snel feedback geven op gedrag zowel beloning als straf. Waarbij de leerling individueel benaderd wordt.	2	
7c. Belonen en versterken gewenst gedrag.	1	
7e. Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag.	2	
g		
5b. Helpen de leerling de activiteit te plannen.	2	16
1c. Materiële ondersteuning (bijvoorbeeld kralenketting, rekenrek, blokjes, speciale pen).	2	
7c. Belonen en versterken gewenst gedrag.	3	
h		
2b. Minder leertijd (minder leertijd bieden en tijd vrijmaken voor verdieping en uitdagende leers of/werkvormen).	3	
5a. Opdelen van de taak in kleine leerstapjes.	3	
7o. Leren woede te beheersen.	3	
i.		
7e. Uitstellen van en reageren op en indien mogelijk negeren van ongewenst gedrag.	3	
4f. Ondersteuning met matenaal (stickers, klok, picto's, gedragskaart waarbij ontwikkeling naar positief gedrag wordt v	4	
7a. Variatie in werkvormen afgewisseld met 5 minuten iets anders doen.	3	

Gekozen vaardigheden om te ontwikkelen:

Categorie	Algemeen	Algemeen specifiek	Specifiek
1	2		
2	2	3	
3		1	
4		3	1
5	1	1	2
6			
7	1	5	2
8			
	25%	54%	21%

Bijlage 8: Uitwerking ontwikkelpunten op teamniveau door individuele leerkracht.

Een kind met ADHD in de klas.

Hoe stem jij je onderwijs af?

G.	Behoefte om te weten wat collega's doen. Er zijn kinderen waarbij een goede overgang belangrijk is. Een goede overgang: allemaal een beetje het zelfde doen. Ook al heb je hier allemaal andere kwaliteiten in. Dit mist G. nu. Het is heel fijn om te weten wat bij collega's werkt zodat je dat zelf ook kunt toepassen.
F.	Leren hoe actievere werkvormen in te zetten. Het gevolg van het gedrag die activerende werkvormen oproepen-> drukte in de klas weerhoudt F. van het toepassen van deze werkvormen. Ook uit bescherming van de rest van de klas. Tijdens de observatie werd deze werkvorm wel toegepast
A.	Kennis over ADHD: wat is het, wat betekent dit. Samen gezamenlijke afspraken over maken op klassenmanagement. Ook wil hij graag een persoon in het team als vraagbaak. Dat mag iedereen zijn met kennis over ADHD
B.	De afstemming van onderwijsbehoeften op kinderen met ADHD valt of staat op dit moment met de leerkracht. Het is leerkrachtafhankelijk. Hierbij is de overdracht belangrijk. Dan is het nog aan de volgende leerkracht om hierin een eigen weg te zoeken. Ook het werkplan is periode afhankelijk. Dit plan loopt nu .
E.	Duidelijke lijn: afspraken over variatie in werkvormen die met bepaalde kinderen gemaakt zijn. Klassensamenstelling. Voorlichting: afstemmen specifieke onderwijsbehoeften aan kinderen en ouders.
D.	Meer overleg en afstemming: doorgaande lijn-> soort protocol. Delen van acties die blijken te werken
C.	C. heeft aangegeven op teamniveau niet goed te weten wat te gaan ontwikkelen. Als reden geeft ze aan dat ze niet goed een beeld heeft hoe haar collega's de vragenlijst hebben ingevuld en wat ze wel of niet toepassen in de klas.
I.	In algemeenheid denkt ze dat als het team de vragenlijst gericht op de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met ADHD, die ik als intern begeleider tijdens dit onderzoek gemaakt en gebruikt hebt in grote lijnen toepast dat deze werkwijze werkt. Daarnaast vindt ze een goede overdracht belangrijk. Wat positief werkt geeft meer kans op succes dan de strijd aangaan met een kind. Ze ambieert op teamniveau in goed overleg een goede overdracht. Ook geeft ze aan dat ze het belangrijk vindt om de onderwijsbehoeften van een kind met ADHD in kaart te brengen op papier en met elkaar te blijven afstemmen. Want kinderen veranderen. Een onderbouwgroep is anders dan een

	groep 5-6.
H.	Kennis over ADHD. H. wil graag in de vorm van een workshop willen leren en ervaren hoe hij omgaat als leerkracht met het probleemgedrag van een kind. In dit rollenspel zou hij de vaardigheden die de literatuur aangeeft willen oefenen. Bijvoorbeeld: het leren woede beheersen, vergroten taakgerichtheid.

Het aantal leerkrachten	Weten wat collega's doen	Overdracht bij overgang naar collega's	Doorgaande lijn	Kennis ADHD	Inzetten actievere werkvormen	Klas
	$3/9 \cdot 100\% = 33\%$	$3/9 \cdot 100\% = 33\%$	$4/9 \cdot 100\% = 44\%$	$4/9 \cdot 100\% = 44\%$	$1/9 \cdot 100\% = 11\%$	$1/9 \cdot 100\% = 11\%$
G.	Behoeftte om te weten wat collega's doen. Het is heel fijn om te weten wat bij collega's werkt zodat je dat zelf ook kunt toepassen.	Er zijn kinderen waarbij een goede overgang belangrijk is.	Afstemmen gebruik onderwijsbeh oefen met kwaliteiten individuele lkr. Als aandachts-punt.			
F.					Leren hoe actievere werkvormen in te zetten zonder ruis.	
A.			Samen gezamenlijke afspraken maken in afstemmen specifieke onderwijsbeh oefen gericht op klassenmanagement.	Kennis over ADHD: wat is het, wat betekent dit. Ook wil hij graag een persoon in het team als vraagbaak. Dat mag iedereen zijn met kennis over ADHD.		
B.		De afstemming van onderwijsbeh oefen op kinderen met ADHD valt of				

		staat op dit moment met de leerkracht. Het is leerkrachtafhankelijk. Hierbij is de overdracht belangrijk. Dan is het nog aan de volgende leerkracht om hierin een eigen weg te zoeken.				
E.			Duidelijke lijn: afspraken over variatie in werkvormen die met bepaalde kinderen gemaakt zijn.	Voorlichting: afstemmen specifieke onderwijsbehoeften aan kinderen en ouders.		Klassen samenstelling
D.	Delen van acties die blijken te werken.		Meer overleg en afstemming: doorgaande lijn-> soort protocol.			
C.	ze niet goed een beeld heeft wat haar collega's wel of niet toepassen in de klas.					
I.		Ze vindt een goede overdracht belangrijk. Ook geeft ze aan dat ze het belangrijk vindt om de onderwijsbehoeften van een kind met ADHD in kaart te		In algemeenheid denkt ze dat als het team de vragenlijst gericht op de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met ADHD, die ik als intern begeleider		

		brengen op papier en met elkaar te blijven afstemmen. Want kinderen veranderen. Een onderbouwgroep is anders dan een groep 5-6.		tijdens dit onderzoek gemaakt en gebruikt hebt in grote lijnen toepast dat deze werkwijze werkt.		
H.				Kennis over ADHD. H. wil graag in de vorm van een workshop willen leren en ervaren hoe hij omgaat als leerkracht met het probleemgedrag van een kind. In dit rollenspel zou hij de vaardigheden die de literatuur aangeeft willen oefenen.		

Bijlage 9: logboek.

Zoals Baarda D., Goede de M. en Teunissen J., (2005) omschrijft is het belangrijk om voor opmerkingen over incidenten die plaatsvonden tijdens het interview of de observatie een aparte memo te gebruiken. Het is verstandig om een logboek bij te houden waarin je noteert wat je hebt gedaan en beslist, en op welk moment.

Vragenlijst:

- B. heeft n.v.t. ingevuld. In overleg na interview "1" ingevuld: bij inventarisatie vragenlijsten is deze kwalificatie dikgedrukt.
- H. heeft halve cijfers gebruikt. Deze zijn besproken en verhoogt naar hele cijfers.
- D. heeft de vragenlijst niet alleen vanuit Z. ingevuld wel vanuit haar blik gericht op de hele klas.
- C. opvallend dat ze zichzelf in de vragenlijst minder goed beoordeeld heeft en dat ze naar verhouding zichzelf minder wil ontwikkelen. Bij 5: structureren van een 5->6.
- F. heeft bij 8f: rustige werkplek een 2 en een 4 ingevuld. Dit probeert ze te creëren alleen lukt dit niet altijd. Deze vraag is beantwoord met een 3.
- E. heeft tijdens het invullen van de vragenlijst niet van toepassing geschreven. Tijdens het interview heeft E. aangegeven dat het toepassen van de onderwijsbehoefte uiteindelijk een 1 is. E. geeft aan het allerbeste te willen. Dat is een 10. Voor hem is een 10 niet haalbaar vandaar een 8. E. heeft bij extra of andere leerstof niets ingevuld. Hij kon dit onderwerp niet specifiek linken aan S.
- De bereidheid om te ontwikkelen: kan ieder teamlid verantwoorden.

Klassenbezoek: 45 minuten instructie en overgang naar zelfstandig werken.

- Tijdens het klassenbezoek werd voor D. duidelijk dat je met één handeling van de leerkracht aan meerdere onderwijsbehoeften kunt voldoen. Bijvoorbeeld opdrachten die de leerling uitdagen kunnen actieve werkvormen zijn. Ook kun je door het geven van procesfeedback op werkhouding (4d) of strategiegebruik (4c) het competentiegevoel van het kind vergroten (4a).
- Bij C. is 2.: extra of andere leerstof lastig te observeren. Tijdens het interview is dit naar voren gekomen. C. past dit wel toe, voor mij niet zichtbaar. Later nog gescoord.
- Bij E. in de klas vond ik het moeilijk tijdens de observatie te zien of punt 3: extra of andere leerstof zichtbaar was. In het interview heeft E. deze onderwijsbehoefte toegelicht.

Interview: 30 minuten.

- Alle deelnemers aan dit onderzoek hebben toestemming gegeven om het interview op te nemen.
- B. heeft aangegeven zich individueel op dit moment niet verder te willen ontwikkelen op het afstemmen van onderwijsbehoeften op kinderen met ADHD. Op dit moment gaat het goed en is ze niet handelingsverlegen.
- Tijdens het interview met D. werd duidelijk dat D. wel veranderingen in het rooster zichtbaar maakt door de "taak" aan te passen. Naast het bord hangt het dagprogramma.
- Tijdens het interview met D. kwam naar voren dat een onderwijsbehoefte wel belangrijk is alleen nu geen prioriteit heeft om deze in te zetten in deze groep bij deze leerkracht.
- Tijdens het interview met I. kiest I. de vaardigheden die minder zichtbaar zijn geweest tijdens het klassenbezoek.
- G. geeft aan gedurende het onderzoek zich bewust te worden van de handelingen in de afstemming met kinderen die nu routine zijn.
- E. heeft de normering van de vragenlijst losgelaten tijdens het benoemen van de vaardigheid die hij wil

gaan ontwikkelen.

- F. geeft snel feedback op gedrag alleen houdt hierbij zelf een negatief gevoel aan over. Tijdens de klassenbezoeken straalde F. rust en energie uit. Dit herkent ze zelf ook. Ze past de onderwijsbehoefte 4 e en 7e wel zichtbaar in het klassenbezoek toe. 7 c is niet zichtbaar. Het negatieve gevoel wat de uitvoer van de onderwijsbehoefte al eens eerder oproepen heeft, belemmert haar nu. Hierdoor heeft ze zichzelf een ontwikkeling van 5 naar 8 gegeven.